Willem Frederik Hermans

Nooit meer slapen

ROMAN

2016
DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM | ANTWERPEN

I do not know what I may appear to the world, but to myself I seem to have been only like a boy playing on the seashore, and diverting myself in now and then finding a smoother pebble or a prettier shell than ordinary, whilst the great ocean of truth lay all undiscovered before me.

Sir Isaac Newton

I

De portier is een invalide.

Op het eikehouten bureautje waaraan hij zit, staat alleen een telefoon, en door een goedkope zonnebril staart hij roerloos voor zich uit. Zijn linkeroorschelp moet afgescheurd zijn bij de ontploffing die hem verminkt heeft, of is misschien verbrand toen hij neerstortte met een vliegtuig. Wat er van het oor is overgebleven lijkt op een slecht uitgevallen navel en biedt de haak van de bril geen houvast.

– Professor Nummedal, please. Ik heb een afspraak met hem.

– Goodday, sir. Ik weet niet of professor Nummedal binnen is.

Zijn Engels klinkt langzaam of het Duits was. Hij zwijgt verder en verroert zich niet.

– Ik heb gisteren een afspraak gemaakt met de secretaresse van professor Nummedal, voor vandaag half elf.

Onwillekeurig kijk ik op mijn polshorloge dat ik gisteren bij aankomst in Oslo gelijk gezet heb op Noorse zomertijd. Half elf.

Nu pas zie ik dat boven het hoofd van de portier een elektrische klok hangt die ook op half elf staat.

Alsof ik de verminkte man zelfs geen schim van een vermoeden geven wil dat ik hem bedrieg, haal ik de brief te voorschijn die professor Sibbelee mij in Amsterdam gegeven heeft en zeg:

– De datum was trouwens al eerder vastgesteld.

Het is een brief van Nummedal aan Sibbelee, waarin deze dag, vrijdag 15 juni, als mogelijke datum voor een ontmoeting wordt genoemd. *Ik wens uw leerling een voorspoedige reis naar Oslo.* Ondertekend: *Ørnulf Nummedal.*

Ik houd de portier de opengevouwen brief voor, van mij uit gezien ondersteboven. Maar zijn hoofd beweegt hij niet, wel zijn handen.

Aan zijn linkerhand zitten geen vingers en aan de rechterhand heeft hij niet meer dan een enkele nagelloze stomp overgehouden en de duim. De duim is volkomen onbeschadigd, met een goed onderhouden schone nagel. Het lijkt bijna of het zijn eigen duim niet is. Zelfs geen vinger overgehouden om een trouwring aan te dragen.

Zijn polshorloge is afgesloten met een metalen dekseltje, dat hij op zijn duimnagel laat openspringen. Onder het dekseltje zit geen glas.

De portier voelt met de nagelloze stomp aan de wijzers en zegt:

– Het is mogelijk dat professor Nummedal op zijn kamer is. Twee trappen naar boven en dan de tweede deur rechts.

Met open mond steek ik de brief weer in mijn zak.

– Thank you.

Ik weet niet waarvoor ik hem eigenlijk bedankt heb. Hij deed verdomme of ik de eerste de beste was, op goed geluk hier naar binnen gelopen, zonder een afspraak te hebben gemaakt.

Maar ik bedwing mijn woede. Ik ben bereid evenveel medelijden met hem te hebben als zijn chef klaarblijkelijk heeft, die hem immers handhaaft hoewel hij tot zulk eenvoudig werk als het ontvangen van een bezoeker niet be-

hoorlijk in staat is. Als hij tegenover iedereen die hier zijn moet zich gedraagt of je, wat hem betreft, kan doodvallen.

Ondertussen heb ik de treden van de trappen geteld: allebei achtentwintig treden en tussen de twee trappen in acht stappen. Van de laatste trap tot de tweede deur rechts is het vijftien stappen.

Ik klop aan. In de kamer roept iemand een woord dat ik niet versta. Ik open de deur, met gesloten, maar mummelende mond repeterend wat ik zeggen moet. Are you professor Nummedal... Have I the pleasure... I am...

...Where are you, professor Nummedal?

De kamer is een zaal van eikehout. Mijn ogen zoeken de professor en vinden hem in de verste hoek achter een bureau. Ik loop tussen twee tafels door die met half opgerolde kaartbladen zijn bedekt. Naast de kleine grijze figuur die achter het bureau zit, staat het witte vlak van een tekentafel rechtop.

– Are you professor Nummedal?

– Yes?

Hij doet een niet helemaal gemeende poging op te staan.

Schuin van boven valt zonlicht over zijn brilleglazen die ondoorzichtig van dikte zijn. Hij brengt zijn hand aan de bril en slaat een andere bril die er scharnierend aan vastzit, naar boven. Vier ronde spiegeltjes zijn nu op mij gericht.

Ik loop door tot de rand van het bureau en vertel in het Engels dat ik gisteren zijn secretaresse had opgebeld en dat zij mij gezegd heeft vandaag om deze tijd hier te komen.

– Mijn secretaresse?

Zijn Engels is alleen met grote moeite te onderscheiden van Noors dat ik niet versta en zijn stem is zo oud als al-

leen een stem kan zijn die alles al es heeft gezegd:

– Ik herinner mij niet dat mijn secretaresse met mij over u gesproken heeft, maar misschien is zij van plan geweest dat te doen. Where does you come from?

– Uit Nederland. Ik ben die student van professor Sibbelee. Ik ga naar Finnmark met uw leerlingen Arne Jordal en Qvigstad.

Mijn hand is naar mijn binnenzak gegaan en brengt de brief die Nummedal aan Sibbelee geschreven heeft, weer te voorschijn.

Ik neem waar dat ik de brief openvouw, zoals ik voor de portier gedaan heb.

– Well, well. You is a Nedherlander, you is...

Ik lach om hem de bevestiging te geven en ook om hem te doen begrijpen hoe het mij getroffen heeft dat hij het woord Nederlander bijna goed uitspreekt.

– Nederlanders! gaat hij verder in het Engels, dat zijn slimme lui. Heel slimme lui. Kunt u mij volgen? Of wilt u misschien liever dat wij Duits spreken?

– Dat... dat is mij hetzelfde, zeg ik in het Engels.

– Nederlanders, antwoordt hij in het Duits, dat zijn bijzonder intelligente lieden, die kennen alle talen. Professor Sibbelee schrijft mij brieven in een mengsel van Noors, Deens en Zweeds. Wij noemen dat Skandinavisch. Neemt u een stoel.

In het Engels zeg ik:

– Dank u.

Maar hij blijft Duits spreken.

– Ik ken professor Sibbelee al vele jaren. Wanneer zal ik hem het eerst ontmoet hebben? Dat moet nog voor de oorlog geweest zijn, op het congres in Tokio. Ja. Het jaar waarin ik mijn, ik mag wel zeggen inmiddels klassiek geworden inzichten heb voorgedragen over de milonietzone in Värmland en de voortzetting daarvan in Noorwegen. Vielleicht

kennen Sie die kleine Arbeit!

Hij zwijgt een tel, maar niet lang genoeg om me tot de bekentenis te dwingen dat ik genoemd werkstukje niet ken. Opgeruimd vervolgt hij zijn verhaal.

– Sibbelee is toen met mij daarover in debat getreden. Het is er warmpjes toegegaan. In geen enkel opzicht kon hij zich bij mijn opvattingen aansluiten. Stelt u zich voor! Wat een toestand! Sibbelee is dertig jaar jonger dan ik en hij was toen nog heel, heel erg jong. Geestdrift van de jeugd!

Nummedal barst in lachen uit. Zelfs als hij lacht lopen de rimpels in zijn veel te ruime gezichtshuid nog voornamelijk verticaal.

Ik lach terug, maar het bevalt mij niet dat hij deze herinnering aan de man die me bij hem aanbevolen heeft, ophaalt.

Ziet hij wat ik denk?

– Das sind jetzt natürlich alles alte Sachen! Sibbelee is op den duur wel tot andere gedachten gekomen. Hij heeft toen zelfs nog een poosje hier op mijn instituut gewerkt. Al slaat u mij dood, ik zou niet precies meer weten wat voor onderzoekingen hij gedaan heeft. Een mens kan niet alles onthouden. In elk geval is hij hier een hele tijd geweest. Veel resultaten heeft het niet opgeleverd, voor zover ik weet.

Sibbelee af door een valluik. Ik voel hoe het bankroet van mijn leermeester mij besmet. Zou ik niet beter afscheid kunnen nemen? Maar de luchtfoto's?

– Ik ben vierentachtig jaar, zegt Nummedal. Ik heb heel wat wetenschappelijk werk voor niets zien doen. Magazijnen vol verzamelingen, waar niemand meer naar omkijkt,

tot ze op een dag uit plaatsgebrek worden weggesmeten. Theorieën heb ik zien gaan en komen als de wilde ganzen en de zwaluwen. Heeft u ooit gebraden leeuwerik gegeten? Trouwens, er is hier in Oslo een restaurant waar je gravlaks krijgen kunt. Heeft u daar wel eens van gehoord? Een soort zalm, niet als gerookte zalm, enigszins toch wel zo, maar fijner, subtieler. Rauwe zalm, die eerst begraven wordt en later weer opgegraven.

Zijn stem is tegelijkertijd subtieler geworden, onhoorbaar zelfs. Als een draperie hangt zijn hals in zijn te wijde boord en op ogenblikken dat zijn mond zich peinzend spitst, lijkt het of de huidplooien, door geen kin onderbroken, zich over zijn hele gezicht voortzetten.

Stilte.

Op zijn bureau liggen papieren en twee grote stenen. Een paar porseleinen schaaltjes zijn gevuld met kleinere stukjes steen en sigarenas bovendien. Dwars over de papieren een leesglas ter grootte van een koekepan.

– Professor Sibbelee heeft mij nog gevraagd u vooral hartelijk te groeten uit zijn naam.

– Dank u, dank u.

Nieuwe stilte.

De hand van mijn tong zoekt in een diepe zwarte zak naar de woorden die het gesprek op het spoor kunnen brengen van de reden waarom ik hiernaartoe gekomen ben. Geen tactvolle benadering wil mij te binnen schieten. Dan maar een wilde sprong.

– Is het u, is het u gelukt de luchtfoto's voor mij te bemachtigen?

– Luchtfoto's? Hoezo? Luchtfoto's? Natuurlijk hebben wij hier luchtfoto's. Maar ik weet niet of iemand ze op het ogenblik in gebruik heeft. Er zijn zoveel luchtfoto's.

Hij begrijpt helemaal niet wat ik bedoel! Is hij soms vergeten wat hij Sibbelee beloofd heeft? Dat hij me luchtfoto's geven zou van het terrein dat ik onderzoeken wil? Ik voel aankomen dat het verduidelijken van mijn vraag nog minder resultaat zal opleveren, maar ik weet geen ander middel. Ik kan hier toch niet weggaan zonder alles te hebben geprobeerd.

– Ja, professor, de luchtfoto's...

– Wou u onze hele collectie zien?

– Er is... er is...

Mijn linkerhand houdt tussen mijn knieën mijn rechterhand vast die tot een vuist is gebald en ik druk mijn ellebogen in mijn zijden.

– Er is sprake geweest van een serie luchtfoto's die ik zou kunnen krijgen om mee te werken in Finnmarken.

Ik weet niet of wat ik gezegd heb correct Duits mag heten, maar ik kan mij niet voorstellen dat er voor Nummedal iets onbegrijpelijks aan zou kunnen zijn en ik heb de woorden zonder haperen duidelijk uitgesproken.

Hij haalt diep adem en zegt:

– Qvigstad en Jordal zijn wel te rekenen onder de beste leerlingen die ik heb gehad en u begrijpt dat ik over een periode van vele jaren spreek. Zijn goed thuis in Finnmark.

– Natuurlijk. Qvigstad heb ik nauwelijks leren kennen, maar Arne leek mij een man van wie ik veel kan leren, daarom ook is het voor mij een voorrecht dat ik met hem mee kan lopen.

– Een voorrecht, meneer! Dat is het zeker! De geologie is een wetenschap die sterk aan geografische omstandighe-

den gebonden is. Om resultaten te krijgen die pakkend, verbluffend zijn, moet men de geologie beoefenen in gebieden waar nog iets te vinden is. Maar dat is nu juist de grote moeilijkheid. Ik ken heel wat geologen die gingen zoeken op plaatsen waar niemand nog had gezocht – alleen omdat iedereen al wist dat er toch niets te vinden was... En zij vonden er evenmin iets.

– Mag ik u een geheim verklappen? gaat hij verder. De ware geoloog verloochent zijn afkomst van de goudzoeker nog altijd niet helemaal. Misschien lacht u mij uit omdat ik dit zeg, maar ik ben oud. Daarom heb ik een zeker recht op romantiek.

– Nee, nee, ik begrijp u heel goed!

– Zo, zo, begrijpt u mij. Maar als Nederlander moet dat begrip u wel een beetje zwaar vallen. Een zo klein land, al eeuwenlang dichtbevolkt en met een wetenschappelijke standaard die tot de hoogste ter wereld wordt gerekend. Ik stel mij zo voor dat de geologen bij u elkaar op de tenen staan te trappen en menigmaal in de verleiding komen een afgetrapte teen voor de hoektand van een holenbeer te verslijten!

– Ons land is natuurlijk klein, maar de bodem is bijzonder gevarieerd.

– Dat verbeeldt men zich bij u, omdat er op iedere vierkante meter een geoloog staat met een microscoop. Maar dat neemt allemaal niet weg dat er geen bergen zijn. Hoogvlakten, gletsjers en watervallen zijn er evenmin! Moerassen, modder en klei, dat is alles wat er is! Het zal er in uw land nog op uitdraaien dat ze alle zandkorrels die er liggen een voor een gaan tellen. Dat noem ik geen geologie meer. Dat noem ik krentenwegen, boekhouden. Verfallene Wissenschaft, noem ik dat, verfallene Wissenschaft!

Spontaan en wellevend is mijn lachen.

– Och professor, ze hebben ook steenkolen, zout, olie en aardgas gevonden.

– Maar de grote problemen, mijn beste meneer. De grote problemen! Waar komt onze planeet vandaan? Wat is haar toekomst? Gaan we een nieuwe ijstijd tegemoet, of zullen er eenmaal dadels groeien aan de Zuidpool? De grote problemen die een wetenschap groot maken, die de ware functie van de wetenschap *daarstellen*!

Met twee handen zich omhoog drukkend op het krakende bureau gaat hij staan.

– De ware functie van de wetenschap! Begrijpt u?? Steenkolen om in een kacheltje te branden, aardgas om een eitje te koken bij het ontbijt, zout om erop te strooien, dat noem ik kruidenierswaren.

Wat is wetenschap? Wetenschap is de titanische poging van het menselijk intellect zich uit zijn kosmische isolement te verlossen door te begrijpen!

2

Nummedal komt achter het bureau vandaan. Zijn vingertoppen verliezen geen ogenblik het contact met de rand van het bureau.

– Ik stel mij voor u vanmiddag iets van de omgeving van Oslo te laten zien. Waar zijn die kaarten...

Hij doet een stap naar een van de lange tafels, waarop kaarten liggen.

– Heel graag, zeg ik.

Ik heb het gezegd zonder nadruk, zonder erbij na te denken.

Maar als ik nu eens beweerd had dat ik vanmiddag mijn reis naar het noorden moest voortzetten?

Hij klapt zijn extra-bril naar beneden en houdt een kaart vlak voor zijn ogen. En als ik nu eens ronduit zei dat ik alleen gekomen ben om die luchtfoto's die mij beloofd zijn?

Zijn mond gaat open.

En als ik nu eens zei dat ik mijn plaats op het vliegtuig naar Trondheim al besproken heb? Dat ik over een kwartier vertrekken moet?

Maar als ik hem bruuskeer en hij laat mij zonder die foto's naar Finnmark vertrekken?

Ik doe een stap naar hem toe. Ik sta naast hem aan de lange tafel. De kaart in zijn handen is lang opgerold geweest, de hoeken krullen om naar binnen. Nummedal bukt om de kaart op tafel plat te leggen en ik help hem het weerbarstige papier vlak te houden. Het is een lichtdruk. Is het misschien een ongepubliceerd kaartblad, waarmee hij mij een

extra plezier wil doen?

Nee, niets dan een doodgewone geologische kaart van het Oslo-district is het en hij zegt:

– Ik moet nog een beter exemplaar hebben, dat gekleurd is.

Hij loopt verder langs de tafel, gooit een hele stapel papieren omver, die uitwaaieren over de vloer. Ik laat mij door mijn knieën zakken om ze op te rapen.

– Ach! Laat u dat toch!

Ik kijk naar hem op. Hij heeft nu een andere kaart in handen die op linnen is geplakt. Met mijn handen vol papieren, strek ik mijn benen. Nummedal neemt er geen notitie van.

– Hier heb ik de kaart al. Komt u maar gauw mee.

Ik leg de papieren op tafel en volg hem.

Welke kaart heeft hij? Terwijl ik de deur voor hem openhoud, zie ik dat het dezelfde geologische kaart van Oslo is hoewel in kleur. Begrijpt hij dan helemaal niet waarvoor ik ben gekomen?

– Deze is opgeplakt, zegt hij, maar niet op de goede manier. Hij kan niet worden opgevouwen.

En hij geeft me de kaart.

De gang. We lopen naar de trap. Ik aan zijn linkerzijde, de kaart opgerold onder mijn arm.

– Voor de oorlog ben ik in Amsterdam geweest, vertelt Nummedal. Ik heb het geologisch instituut gezien. Een prachtig gebouw. Rijke collecties uit Indonesië.

Hij laat zijn rechterhand langs de muur glijden.

– Het moet voor de geologische wetenschap een geweldige slag zijn geweest dat die koloniën verloren gegaan zijn.

– Dat lijkt alleen zo op het eerste gezicht. Gelukkig blij-

ken er mogelijkheden genoeg in andere landen te bestaan.

– Andere landen? Ach meneer, maakt u zich geen illusies! Andere landen hebben hun eigen geologen. Het kan voor de Nederlandse geologen op den duur niets dan moeilijkheden met zich meebrengen, als zij voortdurend hun toekomst in het buitenland moeten zoeken.

De dertiende trede van de tweede trap.

– Misschien, zeg ik. Och, begrijpt u, in onze tijd met al die internationale organisaties en nu de grenzen eigenlijk steeds meer vervagen...

– Dat ziet er allemaal mooi uit op papier! Maar waar blijven het diepe inzicht en de natuurlijke vertrouwdheid met de grote problemen, als iemand zijn opleiding krijgt in een laag landje van modder en klei, zonder één berg?

't Is maar een geluk dat hij geen antwoord op die vraag verwacht.

– U zult toegeven, licht hij ongevraagd nader toe, dat de tektoniek het onderdeel van de geologie is, waar bij uitstek ruimte voor geniale gedachtenconstructies bestaat. Is er iets verheveners dan de inwendige structuur van de Alpen af te leiden, of de bouw van het Skandinavisch Schild te doorzien, op grond van maar enkele schaarse waarnemingen en metingen?

Wij zijn de trap nog niet af, maar hij blijft stilstaan.

– Zo'n land als Holland, dat is een land waar je nergens vaste rots onder je voeten hebt! Als je in Holland aankomt, wat is het eerste dat je ziet? De verkeerstoren van het vliegveld en daarop staat geschreven: Aerodrome level thirteen feet below sea level. Welkom vreemdeling!

Lachend gaat hij de laatste treden af, maar blijft beneden weer stilstaan.

– De overstroming van negentiendrieënvijftig is toch wel een les geweest, zou ik zeggen. Andere volkeren zouden ervandoor gegaan zijn, de hoogte in, waar de zee niet kan komen! Maar de Hollanders niet! Waar zouden ze trouwens naartoe moeten?

Meneer! Ik zeg u, als een heel volk zich eeuwenlang specialiseert in het wonen op een stuk grond dat eigenlijk aan de vissen toebehoort, een terrein dat feitelijk niet voor mensen geschapen is, dan moet zo'n volk er op den duur een speciale filosofie op na gaan houden die niets menselijks meer heeft! Een filosofie die uitsluitend op zelfbehoud is gebaseerd. Een wereldbeschouwing die er alleen maar op gericht is het voelen van nattigheid te voorkomen! Hoe kan een dergelijke filosofie algemene geldigheid bezitten? Waar blijven de grote problemen op die manier?

Flarden van zinnen komen in mij op: wie is er ooit wat opgeschoten met algemeen geldige filosofieën, wat zijn die grote problemen dan wel, is zelfbehoud soms geen groot probleem in een wereld zo vol grote gevaren, maar de moed het allemaal in het Duits te zeggen gaat mij steeds meer ontbreken.

De klok in de vestibule staat op vijf over twaalf en de portier zit er niet meer.

Nummedal loopt in de richting van het bureautje, legt zijn hand erop, laat zich zo naar een muurkast leiden, opent de kast.

Hij neemt er een wandelstok uit en een hoed. De wandelstok is wit geschilderd met niet ver van de greep een rode ring.

Blinde chef van de blinde portier.